

Oranlar (Rasyolar)

İşletmenin mali durumu, karlılığı ve verimliliği değerlendirilirken, mali tablolarda yer alan mutlak rakamlardan ziyade kalemler arasındaki ilişkiler daha anlamlı olmakta, bu nedenle mali tablolar analizinde oranlardan geniş ölçüde yararlanılmaktadır.

Değerlendirmeye esas Bilanço ve Gelir Tablosunda yer alan kalemleri birbiriyle karşılaştırarak çok sayıda oran elde etmek mümkün olmakla beraber asıl üzerinde durulması gereken konu gerçek durumu ortaya koyacak sorulara yanıt verecek oranların saptanması ve hesaplanan rasyonların analizin amacına uygun ve doğru bir mantıkla yorumlanmasıdır.

Yorumlama aşamasında; a) genel kabul görmüş oranlarla karşılaştırma, b) sektörde faaliyet gösteren diğer firmalar ile karşılaştırma, c) firmanın geçmiş dönemindeki rasyoları ile karşılaştırma yapılması anlamlı sonuçlara ulaşılmasına yardımcı olur.

Oran Analizi, ortaya konulan sonuçlar ve yanıtlanan sorular esas alınarak şu şekilde gruplandırılabilir:

- A) LİKİDİTE ORANLARI
- B) AKTİVİTE ORANLARI
- C) FİNANSAL YAPI ORANLARI
- D) RANBİLİTE ORANLARI

a) Cari oran

Cari oran bir likidite oranı olduğundan, işletmenin kısa vadeli borç ödeyebilme gücünü ölçer. Aşağıdaki gibi hesaplanır:

$$\text{Cari Oran} = \frac{\text{Donen Varliklarin Toplam Tutarı}}{\text{Kisa Vadeli Yab. Kaynaklarin Toplam Tutarı}}$$

Bir işletmenin net işletme sermayesini belirleyen iki tutarın oranıdır. Bir yıl içinde elde edilecek nakitlerin, bir yıl içinde ödenecek borçların kaç katı olduğunu gösterir. Genel olarak, cari oranın 1, 5-2 olması yeterli kabul edilir.

b) Likidite Oranı

Likidite oranı, işletmenin likiditesini cari orana göre daha hassas bir şekilde ölçer. İşletmenin bir yıllık süre içinde stoklarını satamaması durumunda bir yıl içinde nakde dönüşebilecek

diğer varlıklarla kısa vadeli borçlarını ne ölçüde karşılayabileceğini gösterir. “Asit test oranı” olarak da bilinen likidite oranı, aşağıdaki gibi hesaplanır.

$$\text{Likidite Oranı} = \frac{\text{Donen Varlıkların Toplam Tutarı} - \text{Stoklar}}{\text{Kısa Vadeli Yab. Kaynakların Toplam Tutarı}}$$

Genel olarak, likidite oranının 1 olması yeterli kabul edilir.

c) Nakit Oranı

İşletmenin kısa vadeli borçlarını ödeyebilme gücünü gösteren likidite oranına göre daha hassas orandır. İşletmenin bir yıllık süre içinde stoklarını satamaması ve alacaklarını tahsil edememesi durumunda bir yıl içinde nakde dönüşebilecek diğer varlıklarla kısa vadeli borçlarını ne ölçüde karşılayabileceğini gösterir. Aşağıdaki gibi hesaplanır

$$\text{Nakit Oranı} = \frac{\text{Donen Varlıkların Toplam Tutarı} - [\text{Stoklar} + \text{Alacaklar}]}{\text{Kısa Vadeli Yab. Kaynakların Toplam Tutarı}}$$

Genel olarak, nakit oranının 0, 2 (%20) olması yeterli kabul edilir. Hazır değerler oranı diye bilinen diğer bir likidite oranı ile hemen hemen aynıdır. Hazır değerler oranı stoklar ve alacaklar dışındaki diğer bir likidite oranı da, dönen varlıkların (Hazır Değerler+menkul Kıymetler) kısa vadeli yabancı kaynaklara oranıdır

$$\text{Hazır Degerler Oranı} = \frac{\text{Hazır Degerler} + \text{Menkul Kıymetler}}{\text{Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar Toplamı}}$$

d) Faiz karşılama Oranı

Faiz karşılama oranı, işletmenin faiz ve vergi öncesi karlarının, faiz giderlerinin kaç katı olduğunu gösterir. Bu oran yükseldikçe işletmenin faiz giderlerini karşılayamama riski azalır. Bu oranın 1’den düşük olması, işletmenin faiz ödemeleri bakımından bir sorunla karşılaşabileceği şeklinde yorumlanır. Faiz karşılama oranı aşağıdaki gibi hesaplanır:

$$\text{Faiz Karsilama Oranı} = \frac{\text{Faiz ve Vergi Öncesi Kar}}{\text{Faiz Giderleri}}$$

e) Stok Bağımlılık Oranı

Stok bağımlılık oranı, hazır değerler ve menkul kıymetler çıkarıldıktan sonra kalan kısa vadeli yabancı kaynakların stokların kaç katı olduğunu gösterir. Bu oranın bakış açısına göre ticari alacaklar da stoklara bağlı bir kalem olarak değerlendirilmektedir. Bir başka ifade ile stoklar satılmazsa, ticari alacaklar da ortaya çıkmayacaktır şeklinde bir varsayımın olduğu söylenebilir.

Stok bağımlılık oranı, kısa vadeli borçların ödenmesi için mevcut stokların kaç katı daha satış yapılması gerektiğini gösterir. Bu bakımdan kısa vadeli borçları ödeyebilmek için stoklara olan bağımlılığı ifade etmektedir. Stok bağımlılık oranı aşağıdaki gibi hesaplanır:

$$\text{Stok Karsılama Oranı} = \frac{\text{Kısa Vad. Yab. Kay.} - (\text{Hazır Değerler} + \text{Menkul Kıymetler})}{\text{Stoklar}}$$

Stok bağımlılık oranı büyüdükçe, işletmenin stoklara olan bağımlılığı artacaktır. Stok bağımlılık oranı yüksek olan işletmelerde, stoklara bağımlılık yüksektir. Bu nedenle, kar marjlarını düşürmek, pazarlama etkinliğini artırmak vb. önlemlerle; satışları artırmak veya stok devir hızını (sürümü) artırmak yoluyla kısa vadeli borçları ödeyebilme yeterliliğine katkı sağlanabilir.

a) Stok Devir Hızı Oranı

Bir dönem içindeki stok hareketini gösteren stok devir hızı oranı iki şekilde hesaplanabilir. Stok devir hızı oranı, stokların kaç katı kadar satış yapıldığını gösterir. Satışlar satışların maliyeti cinsinden ifade ediliyorsa; stok devir Stok devir hızı oranını, satışların maliyetine (satılan ticari mallar maliyetine) göre hesaplamak daha doğru bir yaklaşımdır. Satışların maliyeti (satılan ticari mallar maliyeti) bilgisine bir şekilde ulaşamıyorsa, net satışlara göre hesaplama yapılabilir.

Stok devir hızı oranları aşağıdaki formüllerden biri kullanılarak hesaplanmaktadır:

$$\text{Stok Devir Hızı Oranı} = \frac{\text{Satışların Maliyeti veya Satılan Ticari Mallar Maliyeti}}{\text{Ortalama Stoklar}}$$

$$\text{Stok Devir Hızı Oranı} = \frac{\text{Net Satışlar}}{\text{Ortalama Stoklar}}$$

Örneğin, işletmenin satışlarının maliyeti 2.400.- TL, net satışları 4.680.-TL ve ortalama stokları 200.-TL ise stok devir hızları aşağıdaki gibi hesaplanacaktır:

Satışların maliyetine göre;

$$\text{Stok Devir Hızı Oranı(1)} = 2.400 / 200 = 12 \text{ kez}$$

Net satışlara göre;

$$\text{Stok Devir Hızı Oranı}(1) = 4.680 / 200 = 23,24 \text{ kez}$$

Stok devir hızı oranı, satışların maliyetine göre 12 olarak bulunmuştur. Bir başka ifade ile işletme ortalama stoklarının 12 katı kadar satış yapmıştır. Stok devir hızı oranı, net satışlara göre 23, 24 olarak bulunmuştur. Bir başka ifade ile işletme ortalama stoklarının 23, 24 katı kadar satış yapmıştır. Brüt satış karı olan bir işletmede, net satışlara göre hesaplanan stok devir hızı oranı, satışların maliyetine göre hesaplanan stok devir hızı oranından yüksek olacaktır.

b) Ortalama Stokta Kalma Süresi

Ortalama stokta kalma süresi, stok devir hızı oranına göre hesaplanmaktadır. Bir yıldaki gün sayısının, stok devir hızı oranına bölünmesi ile bulunur. Bir yıldaki gün sayısı genellikle 360 gün olarak kabul edilir. Ortalama stokta kalma süresi aşağıdaki şekilde hesaplanır:

$$\text{Ortalama Stokta Kalma Süresi} = \frac{360 \text{ gün}}{\text{Stok Devir Hızı Oranı}}$$

Bir önceki soruda belirtilen varsayımlara göre stokta kalma süresi; stok devir hızı oranının, satışların maliyetine göre hesaplanmış olanı esas alınarak, aşağıdaki gibi hesaplanacaktır:

$$\text{Ortalama Stokta Kalma Süresi} = \frac{360 \text{ gün}}{12} = 30 \text{ gün}$$

Hesaplamaya göre işletmenin stoklarının elde edilmesinden satılmasına kadar geçen süre ortalama olarak 30 gündür.

c) Alacak Devir Hızı Oranı

Alacak devir hızı oranı, net satışların ortalama stoklara bölünmesi ile hesaplanır ve bir dönem içinde alacakların kaç katı kadar satış yapıldığını gösterir. Alacak devir hızını hesaplamak için kullanılan formül aşağıdaki gibidir:

$$\text{Alacak Devir Hızı Oranı} = \frac{\text{Net Satışlar}}{\text{Ortalama Alacaklar}}$$

Stok devir hızı oranını, hesaplarken kullanılan varsayımlara ilave olarak işletmenin 60 000TL ortalama alacaklara sahip olduğu varsayımına göre alacak devir hızı oranı aşağıdaki gibi hesaplanacaktır:

$$\text{Alacak Devir Hızı Oranı} = \frac{1\,200\,000\text{TL}}{60\,000} = 20 \text{ kez}$$

Alacak devir hızı oranı, 20 olarak bulunmuştur. Bir başka ifade ile işletme ortalama alacaklarının 20 katı kadar satış yapmıştır

d) Ortalama Tahsilat Süresi

Ortalama tahsilat süresi, alacak devir hızı oranına göre hesaplanmaktadır. Bir yıldaki gün sayısının, alacak devir hızı oranına bölünmesi ile bulunur. Bir yıldaki gün sayısı genellikle 360 gün olarak kabul edilir. Ortalama tahsilat süresi aşağıdaki şekilde hesaplanır:

$$\text{Ortalama Tahsilat Süresi} = \frac{360 \text{ gün}}{\text{Alacak Devir Hızı Oranı}}$$

Alacak devir hızı oranı 20 gün olduğuna göre, ortalama tahsilat süresi 18 gün olarak aşağıdaki gibi hesaplanacaktır:

$$\text{Ortalama Tahsilat Süresi} = \frac{360 \text{ gün}}{20} = 18 \text{ gün}$$

Hesaplamaya göre işletmenin alacakları ortalama olarak 18 günde bir tahsil edilmektedir.

e) Ortalama Etkinlik Süresi

Ortalama etkinlik süresi, stokları elde etmek için kullanılan nakdin; stokların satılması, alacakların tahsil edilmesinden sonra tekrar nakde dönüşmesi için ortalama olarak kaç günün gerektiğini gösterir. Ortalama etkinlik süresine göre nakit yönetimine ilişkin kararlar daha rasyonel bir biçimde alınabilir. Ortalama etkinlik süresi, stok devir hızı oranı ve alacak devir hızı oranına göre belirginleşir ve aşağıdaki gibi hesaplanır:

$$\text{Ortalama Etkinlik Süresi} = \frac{360 \text{ gün}}{\text{Stok Devir Hızı Oranı}} + \frac{360 \text{ gün}}{\text{Alacak Devir Hızı Oranı}}$$

$$\text{Ortalama Etkinlik Süresi} = \text{Ortalama Stokta Kalma Süresi} + \text{Ortalama Tahsilat Süresi}$$

Ortalama etkinlik süresini azaltarak, daha verimli bir yönetim gerçekleştirilmek isteniyorsa; stok devir hızını, alacak devir hızını birlikte veya birini artıracak önlemlerin alınması gerekir. Bu amaçla satışların artırılması, satışların düzeyini düşürmeden stokların ve alacakların tutarlarının azaltılması ilk akla gelen önlemlerdendir.

f) Aktif Devir Hızı Oranı

Net satışların, aktif toplamına bölünmesi ile hesaplanan aktif devir hızı oranı; aktif toplamının kaç katı kadar satış gerçekleştirildiğini gösterir. Aktifler işletmenin yapmış olduğu yatırımların maliyetler cinsinden ifadesi olarak düşünüldüğünde, aktif devir hızı, işletmenin yatırımlarının kaç katı kadar satış yaptığını (yatırımlarına göre satışlarını) gösterir. Aktif devir hızı artıkça işletmenin etkinliği artar.

g) Toplam Yabancı Kaynaklar/ Toplam Kaynaklar Oranı

Toplam yabancı kaynaklar/ toplam kaynaklar oranı, (Toplam Borçlar/Pasif Toplamı) şeklinde de ifade edilebilir. Bu oran, “kaldıraç oranı” olarak da isimlendirilmektedir. Bu oran, işletmenin borçlarının toplam kaynaklar içindeki oranını gösterir. Örneğin bu oranın % 40 olması, işletmenin kaynaklarının %40’nının borçlanılarak sağlanmış olduğunu gösterir. Yine bu oran hesaplandığında Toplam Öz kaynaklar/ Pasif Toplamı oranını hesaplamaya gerek yoktur. Çünkü bu oran % 40 ise, Toplam Öz kaynaklar/ Pasif Toplamı oranının % 60 olacağı açıktır. Bu oran artıkça işletmenin finansman riski (faiz ödemeleri ve geri ödemeler nedeniyle) artacaktır.

h) Toplam Kısa Vadeli Yabancı Kaynakların/ Toplam Yabancı Kaynaklara Oranı

Toplam kısa vadeli borçlar/ toplam yabancı kaynaklar oranı, (Kısa Vadeli Borçlar/ Toplam Borçlar) şeklinde de hesaplanabilir. Toplam borçlar içindeki kısa vadeli borçların oranını gösterir. Bu oranın hesaplanması durumunda (Uzun Vadeli Borçlar/ Toplam Borçlar) oranının hesaplanmasına gerek yoktur. Çünkü kısa vadeli borçlar/ toplam borçlar oranı % 30 ise uzun vadeli borçlar/ toplam borçlar oranının %70 olması gerektiği açıktır. Kısa vadeli borçlardaki yükselme, işletmenin, özellikle likiditesini etkilemesi bakımından önemlidir.

i) Toplam Aktifler/ Ödenmiş Sermaye Oranı

Toplam aktifler / ödenmiş sermaye oranı, sermaye çarpanı oranı olarak da bilinmektedir. Toplam aktiflerin ne oranda öz kaynaklarla finanse edildiğini, bir başka ifade ile toplam aktiflerin öz kaynakların kaç katı kadar olduğunu gösterir. Bu oranın azalması şeklinde bir değişim işletmenin öz kaynak ağırlıklı bir finansman modeline doğru kaydığını, artması şeklinde bir değişim ise işletmenin borç ağırlıklı bir finansman modeline doğru kaydığını gösterir. Bu oranın düşük olması işletmenin finansman riskinin az olduğu şeklinde yorumlanabilir.

j) Ödenmiş Sermaye/Öz kaynaklar Oranı

Ödenmiş sermaye/öz kaynaklar oranı, işletmenin oto finansman durumunu gösterir. Bu oran düşük ise ödenmiş sermaye dışındaki öz kaynak kalemlerinin tutarı yüksektir. Böyle bir durum işletmenin öz kaynaklarının yüksek oranda oto finansman niteliğindeki kaynaklardan oluşturduğu şeklinde değerlendirilebilir.